

NOTA SOBRE DOS FRAGMENTES D'ÀMFORA FENÍCIA TROBATS A ARENYS DE MAR (EL MARESME, BARCELONA)

RAMON JÀRREGA DOMÍNGUEZ
RAMON COLL MONTEAGUDO

RESUM

Estudiem aquí dos fragments d'àmfores fenícies del tipus Vuillemot R-1 de procedència submarina, que foren extretes fortuïtament a Arenys de Mar (El Maresme).

PARAULES CLAU

àmfores, Vuillemot R-1, troballa submarina, Arenys de Mar, comerç.

RÉSUMÉ

Nous étudions ici deux fragments d'amphores phéniciennes appartenants au type Vuillemot R-1, lesquelles étaient trouvées fortuitement à Arenys de Mar (région du Maresme).

MOTS CLEFS

amphores, Vuillemot R-1, trouvaille sous-marine, Arenys de Mar, commerce.

INTRODUCCIÓ

Les peces que estudiem a continuació foren trobades fortuïtament ja fa uns anys durant una immersió en la bocana del port d'Arenys de Mar per part del Sr. Eduard Cassou, el qual les ingressà en el Museu Municipal de Premià de Mar, on actualment es troben dipositades.

La profunditat on romanien era d'aproximadament catorze metres, essent visibles més restes arqueològiques que llavors no es recolliren, consistents en altres fragments ceràmics, presumiblement pertanyents a àmfora¹. Segons les informacions que ens han estat facilitades pel Sr. Eduard Cassou, a qui agraïm la seva col·laboració i l'entrega dels materials, la situació exacta d'aquest jaciment era, preci-

sament, en la mateixa bocana del port un xic cap a Llevant, en una àrea de clapes de pedra que s'observaven més o menys espaiades.

ESTUDI DELS MATERIALS

Els fragments que tot seguit examinem pertanyen sens dubte a dues peces diferents, com hom veurà per l'anàlisi de les pastes i en les il·lustracions que acompanyen aquesta nota.

Fragment núm. 1: nansa, part d'espalla i panxa d'àmfora del tipus Vuillemot R-1 o Benoit A. Pasta semi-dura, fina, un xic rugosa, amb desgreixant de quars, punts negres (probablement d'esquist) i mica. El color varia entre l'amarronat i el gris amb tonalitats terroses. Degut al seu estat de conservació, amb multitud de concrecions marines, no s'observa la presència d'engalba. L'espalla i la panxa es troben separades per una marcada carena, típica d'aquests tipus amfòrics (fig. 1).

¹ Creiem que s'haurà d'investigar arqueològicament aquesta zona doncs els materials que avui presentem, segons la nostra opinió força interessants per la seva escassetat a la comarca, podrien tractar-se només d'una mostra.

Fragment núm. 2: nansa, part d'espalla i panxa d'àmfora del tipus Vuillemot R-1 o Benoit A. Pasta fina, molt dura, de tall recte, que presenta com a desgredant punts grocs i negres (potser d'esquist), així com també fragments de mica. Es lleugerament vacuolada. En la superfície externa el seu color és taronja amarronat, mentre que en la resta del tall i en la paret interna és gris plom. Com en la peça anterior, no s'observa cap traça d'engalba. L'espalla i la panxa es troben igualment separades per una marcada carena, tot i que el seu perfil és molt més ovoïde (fig. 2).

L'interès d'aquestes peces, tot i haver estat extretes sense un context arqueològic definit, rau en la seva escassetat a la comarca del Maresme, on els materials arqueològics d'origen fenici són gairebé inexistents. Així, i pel que fa a àmfores d'aquesta procedència, només coneixem un sol fragment de llavi, exhumat en l'*oppidum* ibèric de Burriac, a Cabrera de Mar (Miró 1983-1984: 168, nota 40; 1989: 29).

Som ben lluny, doncs, de clars testimoniatges de la presència fenícia a les nostres costes similars als del País Valencià (per exemple Mesado 1974: *passim*; Mesado & Arteaga 1979: *passim*; Ribera 1982: *passim*, especialment pàg. 94 i ss.; Gusi 1987: 23 i ss.; Llobregat 1992: 171 i ss.) o als de la zona de l'Ebre, on sembla documentar-se una gran via de penetració comercial cap a l'interior (Mascort, Sanmartí & Santacana 1988: 69 i ss.), cas similar al del sud de França, on també resta evidenciat el comerç fenici (Benoit 1965: 55 i ss.; Dedet & Py 1976: 60 i ss.). Naturalment, cal no oblidar en aquesta breu relació els escassos testimonis proporcionats per Empúries i Ullastret (Miró 1989: 29, amb bibliografia).

En altres àrees geogràfiques properes al Maresme han estat documentades algunes àmfores fenícies, cas del poblat de la Penya del Moro de Sant Just Desvern, Barcelona (Barberà & Sanmartí 1982: 24), però en general allò més normal és que hi hagi una certa escassetat d'aquest tipus de materials fora dels llocs esmentats més amunt (Arteaga, Padró & Sanmartí 1978: 129-135; Miró 1989: 23-33) tot i que dia a dia s'evidencien noves troballes que venen a omplir el buit existent, cas per exemple de les recents descobertes al poblat ibèric d'Alorda Park a Calafell (Sanmartí & Santacana 1992: 77, fig. 68 núm. 3, fig. 123 núm. 2; pàg. 264). Tots aquests fets contrasten un xic si hom admet, com alguns autors (v. gr. Pons 1984: 178-179), un domini comercial feno-púnic en la costa catalana des de la segona meitat del segle VII a.C fins a començaments del VI a.C (època de la fundació d'Empúries).

Pel que fa als fragments documentats a Arenys de Mar existeixen nombrosos paral·lels morfològics, doncs no en va corresponen al tipus Vuillemot R-1, ben definit. En quant a les seves pastes, que malgrat diferències de detall presenten una certa uniformitat,

són igualment relacionables amb d'altres exemplars exhumats a Vinarragell (Mesado 1974: 69, fig. 37 núm. 419; pàg. 130, fig. 74 núm. 5-7; Mesado & Arteaga 1979: 54, fig. 16 núm. 6) o en el poblat paleoibèric de La Ferradura, a Ulldecona (Maluquer de Motes 1983: 17 i ss., figs. 5 i 6 —centre—).

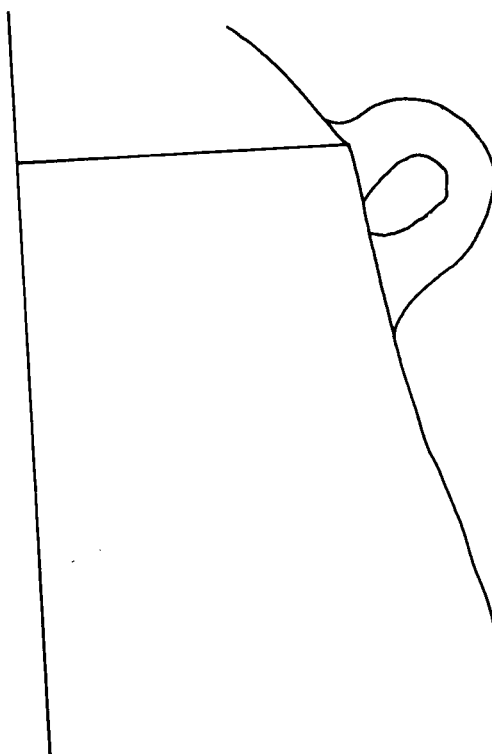
El contingut d'aquest tipus d'envàs és encara discutit, doncs la majoria d'autors dubten entre el vi, l'oli o fins i tot les salaons de peix. De tota manera, n'hi ha que aposten pel primer (Benoit 1965: 56; Miró 1989: 21 i ss., amb reserves). Benoit es basa per a la seva afirmació en el conegut text d'Herodot (III, 6) on s'especifica que els envasos fenicis contenen, precisament, aquest producte². Nosaltres, a l'igual que Ramón (Ramón 1981: 16 i ss.), considerem que s'ha de ser prudent a l'hora d'establir generalitats en aquest sentit sense proves evidents al respecte, més si tenim en compte que som davant d'envasos multiús (Llobregat 1992: 172).

La cronologia de les peces extretes d'Arenys, sense cap més evidència que elles mateixes i sense estratigrafies ni cap més material arqueològic *a priori* relacionable és certament problemàtica, doncs ens obliga a datar-les en un context general. Aquest podria ser, tal i com accepten alguns autors, la segona meitat del segle VII a.C fins a principis de la centúria següent (Mascort, Sanmartí & Santacana 1988: 74, amb bibliografia), i sempre que no s'admeti que la secció rodona de les àmfores fenícies —cas del fragment reproduït en la figura 2— sigui signe d'arcaisme (Benoit 1965: 58, nota 17), ja que en aquest cas hauriem de pujar sensiblement la datació proposada, al menys parcialment.

VALORACIÓ

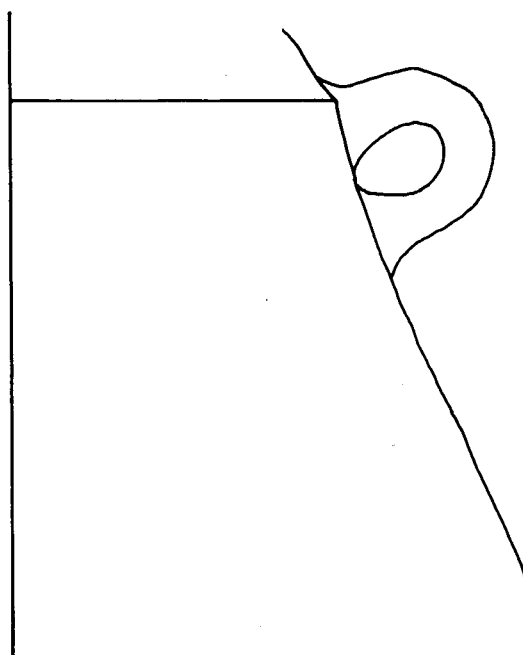
Els estudis d'arqueologia submarina duts a terme en la comarca del Maresme, malgrat haver estat fins a l'actualitat relativament abundants, es refereixen gairebé sempre a troballes esporàdiques més que a anàlisi de conjunts; i es centren sobre tot en el Maresme Sud. Així, cronològicament, cal considerar els treballs de J. Lladó (Lladó 1948: 19), un d'anònim (Anònim 1949: 12), F. Villaubí i L. Torroja (Villaubí & Torroja 1971: 24-29), J. Carles i J.-F. Clariana (Carles & Clariana 1979: 191-193), J. Lloansí i altres (Lloansí, Soler & Clariana 1979: 287), J. Barberà i R. Pascual (Barberà & Pascual 1979-1980: 236 i 238), J. Miró (Miró 1980: 381-392), R. Pascual (Pascual 1981: 217-251), J. Guitart, J.Mª Gurt, J.Mª Granell i P. Padrós (Guitart, Gurt,

² Cal no oblidar, però, que Herodot s'està referint en aquest text a les importacions gregues i fenícies de vi per part d'Egipte, i que la situació a l'extrem occident pot ser diferent per moltes raons de caire polític, social, cultural, etc.

0 5 cm

FIGURA 1.

0 5 cm

FIGURA 2.

Granell & Padrós 1982: 298-299), els que nosaltres mateixos hem dut a terme (Coll 1983: 8; Coll & Jàrrega 1986: *passim*; Montlló & Coll 1986: 12-13), els de D. Matamoros (Matamoros 1991: 85-98), i també els impulsats des del Servei d'Arqueologia de la Generalitat (Servei d'Arqueologia 1993: 171). Cal no oblidar tampoc algunes referències al comerç marítim en època antiga així com resums de diverses troballes submarines en obres més o menys generals sobre l'arqueologia de la comarca, com per exemple les de J.Mª Pellicer (Pellicer 1887: 117-118) o, més modernament, les de Marià Ribas (Ribas 1952: 77; 1988: 166) o O. Olesti (Olesti 1992, especialment vol. III: 101 i ss.; 310 i ss.)

En tots els treballs esmentats, però, les restes amfòriques —que formen gairebé la totalitat de les peces extretes de mar— ens informen d'una cronologia romano-republicana a baix-imperial, llevat d'un exemplar pseudo-massaliota del tipus Sec E (Miró 1980: 382, figs. 1a i 1b) i un altre possiblement del tipus Sec F (Coll 1983: 8). D'aquesta manera, hem de considerar els fragments aquí estudiats com una de les mostres més antigues conegudes de la presència colonial documentada en la comarca del Maresme. Potser una revisió acurada dels fons patrimonials d'alguns museus de la zona, i sobre tot de moltes col·leccions privades de pescadors i submarinistes, ens demostraria que aquesta troballa no és tan aïllada com sembla en un principi³.

Un altre problema, segons la nostra opinió, és relacionar el material arqueològic extret del mar amb els jaciments de terra, més si pensem que en la majoria de casos ens trobem amb una certa concentració de restes arqueològiques submarines que ha donat peu a diversos autors per suposar llocs d'embarca-

³ En diverses ocasions hem intentat, sense èxit fins ara, accedir a algunes d'aquestes col·leccions. Llevat de molt poques excepcions, tant el submarinista com el pescador es malfien de qui preten estudiar amb criteris científics uns materials arqueològics —en aquest cas de procedència submarina— que consideren seus, negant-se fins i tot a admetre que els posseeixen.

ment que, lògicament, han de tenir la seva correspondència terrestre molt propera, ja sia com a lloc de destí o d'origen. Això resulta evident en àrees com l'embarcador de Vilassar de Mar-Cabrera de Mar (Coll & Jàrrega 1986: *passim*; Matamoros 1991: 85-98; Servei d'Arqueologia 1993: 171), però no ho veiem tan clar a Arenys de Mar malgrat els testimonis sobre la troballa de les peces que estudiem en el present treball, que ens informen de la presència de més restes (veure *supra*) i per tant d'un possible embarcador que hauria de ser investigat científicament.

S'ha de dir que dels jaciments coneguts que es troben propers a Arenys de Mar només dos són els teòricament relacionables amb les àmfores fenícies constataades, si és que ens és permès d'establir alguna relació històrica mar-terra en aquest cas: la Cova de Can Caimel (Llavaneres), amb material hallstàtic potser cronològicament coincident però sense cap evidència de ceràmiques a torn (Ribas 1948: 9-10) i el poblat de la Torre dels Encantats (Arenys de Mar), que ens ofereix un *terminus post quem* de mitjans-finals del segle V a.C, encara que aquesta cronologia podria pujar-se fàcilment (Sanmartí 1993: 475-497). Cal que ens dirigim a l'*oppidum* de Burriac per testimoniar més o menys clarament nivells del segle VI a.C en un hàbitat ibèric (Benito, Burjachs, Defaus, Espadaler & Molina 1982-1983: 42-45).

Com a cloenda ens cal manifestar la nostra ignorància pel que fa a molts dels aspectes referents al comerç pre-romà de la comarca. Si bé el testimoni de les dues peces que hem presentat el creiem mínimament rellevant a l'hora d'aportar noves perspectives al respecte, també és cert que se'ns plantegen força interrogants que cal resoldre mitjançant la contrastació de noves dades que ens ajudin a entendre millor les complexes relacions que ben segur s'establiren entre els indígenes, podriem dir-ne paleo-ibèrics, i un món colonial llavors en transformació (Llobregat 1993, especialment pàg. 171).

Desembre del 1993

BIBLIOGRAFIA

- ANÒNIM (1949), "Troballa d'una àmfora romana", *MVSEV*, Mataró.
- ARTEAGA, O.; PADRÓ, J. & SANMARTÍ, E. (1978), "El factor fenici a les costes catalanes i el Golf de Lió", *2n Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà.
- BARBERÀ, J. & PASCUAL, R. (1979-1980), "Burriac, un yacimiento protohistórico de la costa catalana (Cabrera de Mar, Barcelona)", *Ampurias*, 41-42, Barcelona.
- BARBERÀ, J. & SANMARTÍ, E. (1982), "Excavacions al poblat ibèric de la Penya del Moro de Sant Just Desvern (Barcelonès). Campanyes 1974-1975 i 1977-1981", *Monografies Arqueològiques*, 1, Barcelona.
- BENITO, N.; BURJACHS, F.; DEFAUS, J.M^a; ESPADALER, M^a DEL M. & MOLINA, M. (1982-1983), "Les excavacions al poblat ibèric de Burriac (Cabrera de Mar, el Maresme), durant la campanya de 1984", *Laietània*, 2-3, Mataró.
- BENOIT, F. (1965), *Recherches sur l'hellénisation du Midi de la Gaule*, Aix-en-Provence.
- CARLES, J. & CLARIANA, J.-F. (1979), "Troballa d'un vas de terra sigil·lata sudgal·lica en 'Els Capets' (Mataró)", *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, 7, Mataró.
- COLL, R. (1983), "Fragment d'àmfora gris greco-italiota", *Butlletí AECC*, 13, Premià de Mar.
- COLL, R. & JÀRREGA, R. (1986), "Troballes submarines a Vilassar de Mar. Estudi del material amfòric", *Les Nostres Arrels*, 10, Premià de Mar.
- COLL, R. & MONTLLÓ, J. (1986), "Troballa submarina d'una àmfora romana a Premià de Mar", *El Museu*, 0, Premià de Mar.
- DEDET, B. & PY, M. (1976), *Introduction a l'étude de la Protohistoire en Languedoc Oriental*, Caveirac.
- GUITART, J.; GURT, J.M^a; GRANELL, J.M^a & PADROS, J.P. (1982), "Prospeccions submarines al Barcelonès i al Maresme", *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- GUSI, F. (1987), "L'estat actual de l'estudi de la iberització a la zona nord de Castelló", *Tribuna d'Arqueologia 1986-1987*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- LLADÓ, J. (1948), "Restes romanes aparegudes en la nostra costa", *MVSEV*, Mataró.
- LLOANSÍ, J.; SOLER, A. & CLARIANA, J.-F. (1979), "Troballa submarina a Canet de Mar", *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, 8-9, Mataró.
- LLOBREGAT, E.A. (1992), "Presència fenícia al País Valencià: novetats i balanç provisional", *Fonaments*, 8, Barcelona.
- LLOBREGAT, E.A. (1993), "Los diversos factores concurrentes en la formación del arte y la cultura ibéricos", *Actas del V Coloquio sobre lenguas y culturas prerromanas de la Península ibérica*, (Colonia 25-28 de novembre de 1989), Salamanca.
- MALUQUER DE MOTES, J. (1983), "El poblado paleoibérico de La Ferradura, Ulldecona (Tarragona)", *P.I.P.*, VII, Barcelona.
- MASCORT, M.; SANMARTÍ, J. & SANTACANA, J. (1988), "L'establiment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet, Baix Ebre). Un punt clau del comerç fenici a la Catalunya meridional", *Tribuna d'Arqueologia 1987-1988*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- MATAMOROS, D. (1991), "Els ancoratges antics de Vilassar de Mar-Cabrera de Mar i Mataró (El Maresme)", *Laietània*, 6, Mataró.
- MESADO, N. (1974), "Vinarragell (Burriana-Castellón)", *Trabajos Varios*, 46, S.I.P., Valencia.
- MESADO, N. & ARTEAGA, O. (1979), "Vinarragell (Burriana, Castellón) II", *Trabajos Varios*, 61, S.I.P., Valencia.
- MIRÓ, J. (1980), "Els materials de procedència submarina del Museu municipal de Mataró", *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia del Maresme*, 11-12, Mataró.
- MIRÓ, J. (1983-1984), "Algunas consideraciones sobre las ánforas ibéricas Mañá B 3", *Pyrenae*, 19-2, Barcelona.
- MIRÓ, J. (1989), "Anforas arcaicas en el litoral catalán. Un estudio acerca de las primeras importaciones de vino en Cataluña (625-500 a.C.)", *Arch. Esp. Arq.*, 62, Madrid.
- OLÉSTI, O. (1992), *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I a.C.): estudi d'Arqueomorfologia i Història*, Tesi de Doctorat, U.A.B. (inèdita), Barcelona.
- PASCUAL, R. (1981), "Exploración submarina entre Llavaneres y Mataró (Barcelona)", *Ampurias*, 43, Barcelona.
- PELLICER, J.M^a (1887), *Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro*, Mataró.
- PONS, E. (1984), *L'Empordà de l'Edat del Bronze a l'Edat del Ferro. 1.100-600 a.C.*, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona.
- RAMÓN, J. (1981), "Ibiza y la circulación de ánforas fenicias y púnicas en el Mediterráneo occidental", *Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza*, 5, Eivissa.
- RIBAS, M. (1948), "Una cova hallstàtica a Sant Andreu de Llavaneres", *MVSEV*, Mataró.
- RIBAS, M. (1952), *El poblament d'Ilduro*, I.E.C., Barcelona.
- RIBAS, M. (1988), *Els orígens de Mataró*, (2a ed.), Mataró.
- SANMARTÍ, J. (1993), "Les ceràmiques de vernís negre del poblat de la Torre dels Encantats (Arenys de Mar, Maresme). Campanya del 1957", *Estudis Universitaris Catalans*, XXIX, Homenatge a Miquel Tarradell, Barcelona.
- SERVEI D'ARQUEOLOGIA (1993), "Prospeccions subaquàtiques al Maresme. Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989", *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya*, 1, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- VILLAUÍ, F. & TORROJA, L. (1971), "Operación anfibia en Cabrera de Mar, 1970-1971", *CRIS. Revista de la mar*, 131, Barcelona.